

DERTLİ ŞECERE

Şerli Şecire

Edebiyat araştırmacılarının Türk halklarının ve onlardan birisi olan Kazak halkının eski edebiyatının 1500 yıl önceki Orhon yazıtlarıyla başladığını kabul ettikleri bilinmektedir.

Ders kitapları da artık buna göre yazılmaktadır. Fakat tarih ilmi diğer içtimai ilimlerin ve özellikle Kazak tarihinin Türk (Göktürk) Hanlığı ile başladığını söylemeye hala cesaret edemediği de bir gerçektir. O bir yana XIV. asırda merkezi Sırderya şehri olan ve Orıs Han'ın kurduğu devletın bizim kurduğumuz bir devlet olduğunu sözde kabul edilmekle beraber "bu doğrudur" diye kesin hükümler verilememektedir. Hatta yıllar içinde tarihi eserlerde kalıplaşmış olan "Kazak" adıyla XV. asrın ortalarında kurulan devletimizin temellerinin atıldığı da söylenmektedir. Son bir yılda Kazak devletinin kuruluşunun 540. Yılıının kutlanması için büyük çalışmalar vardır. Devletimizin önde gelen kurumları tarafından bu meseleye o kadar ehemmiyet verilmemiştir. Bütün bir halkın kaderinin söz konusu olduğu çok büyük ve önemli bir olaya ilgi duyulmaması, kendi öz tarihimizi bilmeme, ona hürmet göstermeme değil de nedir?

Buna bilmem kimler düşmanca engel olmaktadır. Bize göre mesele, genel Kazak tarihini yarım yamalak bilmemizden ve onu öğrenme gayretinin azlığındandır. Kazak devletinin kuruluşunun üzerinden birkaç asır geçmiş olsa da, geçmişimizi ele alıp inceleme ve gerçek neticeler çıkarma imkanımızın olmadığı da doğrudur. Açıkça ifade edecek olursak, yurdumuz asırlarca düşman elinde kaldığı, halkımız rüzgarın önünde sürüklenir bir halde hayat sürdüğu için, milletimizin kendine gelebildiği bir devir olmamıştır. Kazak Hanlığı kurulduktan sonra her yönden saldıran düşmanlar bize düşünme fırsatı vermedi desek abartmış olmayız. Halkımız büyük cesaret örneği göstererek her türlü düşmanı yenilgiye uğratarak bağımsızlığımızı ve toprağımızı koruyabilmiştir. En büyük düşmanımız olan Kalmak işgalcilerini uzun mücadelelerden sonra topraklarımızdan kovmuştur. Kazakları Kalmaklar vasıtasıyla yok etmek isteyen komşu emperyalist devletlerin zalimce düşüncesi de gerçekleşmemiştir. Abılay Han zamanında halkımız yine hürriyet havasını tenefüs etme, barış içinde yaşama, büyüme ve gelişme imkanına kavuşur. Ne çare ki başkaları-

Prof. Dr. Rahmankul BERDİBAY

Ahmet Yesevi Ü. Öğr. Üyesi

nın topraklarını işgal etmeye alışmış insanlara zulüm yapan, hıyanet eden, insanlıktan mahrum Rus emperyalizminin derin tuzağına yakalandık.

Bu olay, kısaca söyleyecek olursak Kazakların hazin tarihinin başlangıcıydı. Bunun için son 250 yıllık tarihimizde bağımsızlıktan mahrum başkalarının altında yaşadık.

Halkımızın tutsaklığı kendi istekleriyle kabul ettiğine dair söylene gelen sözlerin gerçekten uzak olduğunu yeni yeni söyleyebiliyoruz. Yurdumuzun kahraman evlatları, hürriyet uğrunda yılmadan savaştılar. Sırım, Eset, Jankoja (Cankoca), İsatay gibi erlerin başlattığı ayaklanma aslında sömürgeciliğe karşı yapılmıştır. XIX. asrın ortalarında Kenesin liderliğinde yürütülen, uzun yıllar süren Kazak halkının eşitlik ve şeref için bir araya gelerek başlattığı hareket ebedi olarak sönmeyecek olan ruhumuzun bir görünüşüdür. 1916 yılındaki milli bağımsızlık ayaklanmasına güç veren bu bitmeyen ümit tükenmeyen gayrettir. Bu ayaklanmanın liderleri Abdiganar, Amangeldilerin bu hareketiyle eski kahramanlık bayrağını yeniden dalgalandırmışlardır. Yine bu hareket içteki öfkenin dışa vurmasıdır. Halkın tutsaklık elbisesini çıkarıp atmak istemesinin ifadesi olan gösteriler ve ayaklanmalara daha birçok örnekler verilebilir. Onun parlak bir misali ve devamı olan Kazak öğrencilerin 1986 yılı Aralık ayında sömürgeci gücün sultasına karşı yaptıkları ayaklanmadır. Tarihi olaylar, devirler, meşhur şahsiyetler hakkında son zamana kadar yanlış fikirlerin yer almasının esas sebepleri bellidir. Bunun birinci sebebi öz tarihimizi kendi görüşlerimize göre araştırma imkanımızın olmamasıdır. Son iki, üç asır içinde Rusça ve diğer Avrupa dillerinde çıkan eserlerde çoğunlukla Kazakistan'daki tarihi olaylar saptırılarak Avrupa'nın bakış açısıyla ele alınmış, öyle değerlendirilmiştir. Hangi seyyah, gözlemci, tarihçi etnolog, müsteşrik olursa olsun araştırmalarını Kazak yurdunun zenginliğini ve toprağını sahiplenmek için yapmışlardır. Elbette, misyonerlik ve ajanlık için gelenlerden başka bir şey beklemek de saflık olur. Kazakistan'ın gerçek tarihini yazmayı amaçlayanlar dediğimiz eserleri tenkit gözüyle incelemeli, bunlardan öyle faydalanmalıdır.

Avrupa'nın bakış açısıyla yazılan birçok eserde kalıplaşmış kavramların, Kazak aydınları

üstündeki tesirin "meyvesini" görmekteyiz. Bütünüyle Rusça kitapları okumuş Kazak'ın kendi şecerelerini okumaktan mahrum olan vatandaşlarımızın bazıları milli tarihimizi, kaderimizi başkalarının bakış açısıyla yazmaya meyil gösteriyor. Kazak'ın ninnisini duymayan, şecere okumayan, destanlarını, hikayelerini, halk türkülerıyla ezgilerini dinleyip, onlardan lezzet almayan, Kazakça yayınların bir sayfasını bile açıp okumayan, böyle çok bilmişlerin zararı az da değildir. Başka dinlere girerek, Kazak'ın kendi medeniyetini "Kazak adına" tenkit eden, böyle yarım yamalak Kazaklardır. "Avrupa'nın tesiri olmasaydı, Kazakistan bağımsız bir devlet derecesine yükselemezdi.", diyen, zalimce, hıyanet kokan sözleri yayanlar da "kendi içimizden çıkmış", kendimize yabancı karakterlerdir. Kazakistan'ın bağımsız devlet olarak gelişebileceğine şüpheyle bakanlar da, adı Kazak olup, yine özüne yabancı olanlardır. Hazindir ki, böyleleri bütün bir halkın büyük eserler vermiş kabiliyetine değer vermiyorlar, yurdumuzun bağımsızlığı için yürütülen büyük mücadelelerden habersizler. Kazak halkının dünya uygarlığına büyük katkıda bulunduğunu, Kazak dilinin dünyadaki en zengin dillerden birisi olduğunu, halkımızın dahilik kabiliyetiyle ortaya çıkarılan destanlarımızın beş yüzü aştığını bilmiyorlar ve acı tarafı bilmek de istemiyorlar. Buna rağmen onlar Kazak halkının geleceği hakkında kehanette bulunuyorlar. Milli kültürümüze ve milli psikolojik yapımıza bakmıyorlar. Onların, Kazak halkının geçmiş ve geleceğinden söz ederken, dile getirdikleri ölçü kendilerinin tek taraflı anlayışla kabul ettikleri yalan yanlış şeylerdir. Bunu eserlerini Rusça yazan Kazak'ın "kehanetçileri" olmak isteyen Masanov ile Amirekulovların makalelerinden anlayabiliriz. Her halkın medeniyeti, öz toprağında öncelikle kendi adetlerine dayanarak geliştirdiğini kabul etmeyip, bizi başkalarının tesirine girmeye çağırınlar topluma doğru yol gösteremezler. Son yıllarda birden zenginleşen işadamlarının bir grubu ve Kazakastanskaya Pravda gazetesinde "Kazak toprağını satalım, milletimizi telaffuz etmeyelim" demeleri ters, yanlış, cahil anlayışın tezahürüdür. Bizim sevindiğimiz bir nokta, tarihimizin silinmeye yüz tutmuş veya sisli kalmış, karanlık yönlerini aydınlatmaya çalışan ve bu sahada güzel eserler ortaya koyan araştırmacıların da, tarih araştırmalarının

da metodolojik meselelerinin halinde büyük payı olan M. Kozıbayev'in, Kazakistan'daki milli bağımsızlık mücadeleleri hakkında yeni neticeler ortaya koyan J. Kasımbayev'in "Alaşorda" hareketini yeni bir anlayışla ele alan M. Koygeldiyev ile K. Nurpeyisov'un araştırma, inceleme eserleri, Kazak halkının (s. 192) otuzlu yılların başında yokluk ve açlığa uğrama sebeplerini geniş bir biçimde araştırarak ele alan T. Omarbekov'un çalışmalarını iyi bir başlangıç olarak kabul ediyoruz. Kazakistan'ı "Kıpçak Araştırma Merkezi"ne dönüştürmeyi amaçlayan ve bu yönde uzun yıllardan beri çalışan B.Kömekov'un araştırmaları da önemlidir. Geçmiş tarihimizin sırlarını yeni bakış açısıyla ele alan kitapların yayınlanması da güzel gelişmelerden biridir. Bu ve daha başka eserler Kazak tarihi ve medeniyetini araştırma, inceleme, bilme konusunda daha iyiye doğru gidileceğine olan güvenimizi artırıyor. Avrupa merkezli fikirlerin zararlı tesirlerinden arınma, kurtulma en önemli görevimiz olmalıdır. Kazakistan'da geçmişte şehir olmamıştır, yerleşik hayat gelişmemiştir, bozkır halkı bütünüyle göçebe hayatı sürmüştür gibi fikirlerin tesirinde olanlar hala çoktur. Eski Kazak şehirleri hakkında A. Margulan, K. Akışev, K. Baybakov gibi arkeologların güzel eserlerine gerekli değer verilmemiştir. Kazakistan'ın tarihi ve etnoloji müzelerinde hakkında toplanan bilgiler de çok yetersizdir. Türk halklarının ve onlardan biri olan Kazak halkının dünya medeniyetine kazandırdığı muhteşem buluşlar, eski Türk alfabesi hakkında bilgisi yok denecek kadar azdır. Birçok tarihi malumatın taşlara kazınarak kaydedildiği kitabeler Türklerden başka millette yoktur. İşte bu büyük hazine hakkında halkımız birkaç kelime söyleyecek kadar bile bilgi sahibi değildir. Orhon kitabeleri hakkında birçok önemli eser yayımlayan G. Aydarov'un araştırmalarına ehemmiyet veren ilmi merkez olduğunu söyleyemeyiz. Vaktiyle şark dünyasının ikinci Aristo'su diye adlandırılan ansiklopedist alim, büyük filozof, vatandaşımız Farabi'nin eserlerini bugün halkımıza sürekli anlatmakla meşgul olan ve bu konuda kitap, makale yazmış olan profesör A. Maşanov'un çalışmalarını hatırlayan idari makamlar var mı acaba? Kazakistan arkeoloji ilmine birçok yenilikler getiren, bu konuda birçok monografi yayımlayan akademik A. Margulan'ın eserlerini tam olarak anlayabildiğimizi söyleye-

meyiz herhalde. Orta Kazakistan Bölgesinin zengin bir medeniyete sahip olduğunu, bu bölgede geçmişte bakır işleme sanatının geliştiğini kesin misallerle gösteren Margulan'dır. Bu gibi eserler tanıtılmadığı için hala bazı araştırmacılar eski Sarıkaya'yı sadece hayvancılıkla uğraşan göçebelere mekanı olarak nitelendirmektedir. Doğrusu Kazak tarihinden ayrı olarak düşünemeyeceğimiz Altın Ordu devleti hakkında bilgimiz de çok az. Araştırmacılar Altın Ordu devletinin 110 şehri olduğunu söylüyor, bizse bunların hiç olmazsa birisi hakkında yeterli bir malumata sahip değiliz. Tarihimizin çok sathi olarak söz edilegelmesinin bir sebebi de geçmiş asırlardaki olayları sadece sınıflar arası mücadelelerin tarihi olarak görmemizdir. Bütün bir tarihi, zenginler sınıfı ile fakirler sınıfının kavgasından ibaret görmek çok büyük hatalara yol açmıştır. Bu bakış açısı sebebiyle üst tabakaya mensup birçok şahsiyetimizden hiç bahsedilmemiştir. Eğer bahsedilmiş ise tenkit etmek kastıyla bahsedilmiştir.

XX. asır başında Kazak halkının durumunu inceleyen eserler yazan düşünürlerin kitapları uzun yıllar saklı kaldı. Edebiyatımızın çok büyük kabiliyetlerin eserleri zenginlerin ideolojisini destekledi bahanesiyle kötülendi, bu yüzden yayınlanmadı. Asrımızın başında halkın tarihi, kaderi, gelecekteki durumu, içtimai hali, milli ideali hakkında fikri eserler ile hiçbir zaman ehemmiyetini kaybetmeyecek olan bedii eserler, ders kitapları yazan, sözlükler hazırlayan, tercümeleyen yapan A. Bökenhanoğlu, Ş. Kudayberdiyev, H. Dosmuhammedoğlu, J. Aymatıvoğlu gibi büyüklerimizin eserlerinde asrın sonuna kadar habersiz kalmamız, onları okuyamamız telafi edilmesi çok zor olan bir eksikliğimizdir. Bu ve emsali diğer aydınlarımızın eserlerinde yer alan halkımızın trajedisinden, milli ideoloji olabilecek hayati öneme sahip fikirlerden bir iki nesil Kazak aydını habersiz olarak büyüdü. Bizler milli gelişme sürecimizi, örf ve adetlerimizi esas alarak pedagoji ve psikoloji kitapları yazmayı ancak bugün ele almaktayız. Bu gibi eserler ana dilimizde 20. asır başında yazılmıştı. Profesör E. Ermekoğlu yüksek matematik ders kitabını otuzlu yılların başında yazmıştır. Bunun gibi H. Dosmuhammedoğlu'nun tıp, S. Asfendiyarov ve M. Tımbayev'in Kazak tarihi sahasındaki araştırmalarını da burada zik-

retmeliyiz. Bunlar gibi kamil düşünceli şahsiyetlerin eserlerinin halktan saklı tutulması bir yana bu şahsiyetlere hakaret etme, onlar hakkında kötü söz söyleme de hiç durmamıştır. Bunlardan sonraki nesil içinden çıkan ilim sahibi aydınlar da tutuklanarak yok edilmişlerdir. Bütün bunları düşünürsek, XX. asrın Kazak halkının milli gelişmesini engelleyen trajediler asrı olduğunu söyleyebiliriz. Orta dereceli ve yüksek okullardaki ders programlarının milli karakterimizi yok ederek, soysuz, mankurtlaşmış uzmanlar yetiştirmeye yönelik hazırlanmıştır.

Tarih araştırmalarının çok geri kalmasının bir başka sebebini de burada söylememiz gerekir. Dünyada birbiriyle ilişkiye girmeyen, etkileşim içinde olmayan ülke yoktur. Fakat Sovyetler Birliği zamanında bu prensip bozulmuştur. Kazakların Rus edebiyatı ve kültürüyle tanışması için çok büyük imkanlar hazırlanmış; fakat tarihi, kaderi, dili, dini ortak ülkelerle olan ilişkiler bütünüyle azaltılmıştır. Orta Asya cumhuriyetleri sınırlarının "resmi" olarak belirlenmesi, bu ülkelerin birbirinden daha da uzaklaşmasına yol açmıştır. Özellikle Türk halklarının işbirliğini karşılıklı olarak sağlayan bağlar koptu. Açık olarak söyleyecek olursak Kazak, Özbek, Tatar, Kırgız, Türkmen edebiyatlarının eserleri, hepimizin ortak kıymetleridir denmemiş; bunların her halkın "öz " hazinesi olduğu kabul edilmiştir. Türk halkları arasına yayılan epik motiflerin Dede Korkut Kitabında bir araya toplandığından söz edilmemiştir. Yusuf Hac Hacib'in Kutadgu Bilig, Mahmud Kaşkarî'nin Divan-ı Lügat-it-Türk adlı sözlüğü gibi eserlerin ehemmiyetinden söz edilmedi. Türk halkları şiirinde tasavvuf motifinin esaslarını belirleyen Ahmet Yesevi'nin "Divan-ı Hikmet" adlı kitabının adı bile anılmadı. Asırlarca Orta Asya Türk dilinde pek çok kültürel eser ortaya konulduğu malumdur. İşte bu mirası biz şu ana kadar öğrenebilmiş değiliz. İstanbul, Taşkent, Kazan, Bakü kütüphanelerinde korunan el yazmalarını incelemek bir yana, onların sayfasını açıp bakan kişi çok azdır. Çünkü mektepler ile yüksek okullarda Arap, Fars , Türk dilleri ve tarihi hiç okutulmuyordu. Doğu tarihi ve medeniyetini iyi bilen aydınlarımızın tamamına yakını yok edildi. Böylece, tarihten habersiz nesiller ortaya çıktı. Biz ata babalarımızın bize bıraktığı ilmi,

kültürel mirasa sahip çıkamadık. X. asırlarda Orta Asya medeniyeti ve ilminin Batı Avrupa'dan ileri olduğunu hayal bile edemedik. Matematiğin atası Harezmi, eşsiz filozof Ebu Ali İbni Sina, ansiklopedist meşhur alim Biruni gibi şahsiyetlerin bizim vatandaşımız, Turan evlatları olduklarını çok sonradan duyduk. Türk halklarının insanlığın kültürüne büyük katkısı olduğunu maalesef bugüne kadar tam olarak anlayıp, anlatamadık. Meşhur şarkiyatçı A. Derbisaliev'in Kazak Bozkırının Yıldızları (1995) adlı kitabında bugüne kadar adları tam olarak bilinmeyen, elliden fazla alimin hayatı ve eserleri hakkında bilgi vermiştir. O bu malumatın çoğunu Orta Asya'da şehirlerindeki doğu el yazmalarında ve menkıbelerin arasından bulmuştur. Bu bizim kendi topraklarımızdaki ilmi ve ilimler tarihini ne kadar geç öğrendiğimizin delilidir. Şarkiyatçı yetiştirmeye son zamanlarda önem verilmesi de böylece meyvesini verdi. Bunun bir örneği kabiliyetli araştırmacı A. Derbisaliev'in bu önemli eseridir. Türk halklarının bin yıldan fazla kullandığı Arap alfabesinin terk edilmesinin neye mal olduğunu bu kitapta söz edilen alimleri yeni yeni tanıyıp bilince görmekteyiz. Böyle misallerin onlarcasını, yüzlercesini zikretmek mümkündür. Sovyetler Birliği zamanında İslam'ı kötülümeye, silme fikrinin onların ileriye dönük siyaseti olduğunu hala çoğunluk bilmiyor. Halkı dinden uzaklaştırma bütün Müslüman alemine yapılmış bir hıyanettir diyebiliriz. Toplumdaki azgınlığın, imansızlığın, terbiyesizliğin yayılması da doğrudan "dinsizliğin" övülmesine bağlıdır. Bunun asıl maksatı dünya uygarlığına İslam'ın yaptığı katkıyı, tesiri unutturma, silme niyetleriydi. Dini konulardan bahseden binlerce eser unutturuldu, onlar cahilliğin ve geri kalmışlığın delilleri, örnekleri diye tamamıyla kötülendi. Kendi tarihimizi bilmemenin, geçmişin güzel misallerinden bütünüyle kopmanın, bağımsızlık idealiyle yanıp tutuşmanın, namus ve şeref ruhunun azalmasını örnekleri, bizim yukarıda saydıklarımızdan daha çoktur. Rus halkının büyük düşünürlerinden N. Dobrolyubov bir eserinde "Hangi millet olursa olsun, onun karakterinde büyük değişiklikler yapmak için iki neslin ömrü yeter." demiştir. Kazaklar hürriyetini kaybettikten sonra, onlarca neslin değiştiğini hatırlarsak, şu anki yok olmaya yüz tutmuş karakterimizin tabiatı açığa çıkmaktadır. Hangi millet olursa olsun kay-

bolan inancını ve kendine has özelliklerini tekrar kazanmak için tarihini iyi bilmelidir.

*

Türlü sebepler ve imkansızlıklardan ötürü Kazak halkının üçte birinin başka ülkelere göçmesi, bizim tarihimizin acı taraflarındandır. Bunların çoğu Çin, Rusya, Özbekistan, Moğolistan, Türkiye ve başka memleketlerde ömür sürmektedirler. Kandaşlarımızın ne gibi zorluklarla karşılaştığını, acı kaderlerini ancak son zamanlarda az da olsa öğrenmeye başladık. Hatta ana yurdumuzda kalan Kazakların geçmişini, onların çektiği eziyet ve zorlukları bile tam olarak bilmiyoruz. Birçok hadisenin ve meselenin gerçek yüzleri siyasi iradenin görüşü doğrultusunda çarpıtılmıştır. Şu anda bir araya toplanmamış halkın durumunu tam olarak, gerçek yönleriyle ortaya koymak çok zordur. İşin doğrusu, Kazak göçü bugün de sona ermemiştir, hala devam etmektedir ve edecektir.

Kazakların kendi topraklarından ayrılmak zorunda kalmasının sebeplerinden bazı eserlerde söz edilmiştir. Buna otuzlu yıllarda rejim kurbanı olan büyük kabiliyet sahibi, Kazak alimi ve gazetecisi Tolcan Şonanoğlu'nun tekrar basılan "Yer Kaderi-El Kader" (1995) adlı kitabını; tanınmış gazeteci yazar, edebiyatçı C. Asip'in "Kazak Kasireti" (Kazakların Trajedisi) adlı eserini (1994); tarihçi Tardıhan Kinayatoğlu'nun "Ağlayan Yollar Şeceresi" (1995) ve son zamandaki "Türkistan" ve "Kazak Eli" kitabını gazetelerinde yayımlanan bazı makaleleri misal olarak gösterebiliriz.

Öz toprağından ayrılma, yabancı yerlere göç etme ağır şartlar sebebiyle olmaktadır. Bunları, işte her zaman sadece tarihçiler değil, her yurt sever vatandaşımız bilmek zorundadır. Biz, bazen "Halkımızın kendi içinde ilişkisi az, birlik, kardeşlik duygusu zayıf, bunun için diğer milletler bizim milli hasletlerimize, dilimize, geleneğimize hürmet etmiyorlar. Kazakistan'da uzun yıllar yaşamış olmakla beraber, on tane Kazakça söz öğrenemeyenler var" diye üzülüyoruz. Fakat bu duruma nasıl düştüğümüzü düşünmüyoruz. Doğrusunu söylemek gerekirse göçmen kuşlar gibi bir o yana bir bu yana gitmesi katliama, cebre bir değil, birçok defa maruz kalması halkımıza eski

yiğitliğini, yüksek karakterliliğini, namus, şeref gibi kavramları unutturup, onun kendine saygı duymayan bir topluluk haline getirdiğini görmüyoruz. Hastalığa yakalanmış birisini tedavi etmek için doktorlar önce hastalığın sebebini tespit ederler, sonra teşhis koyarlar. Bunun gibi, halkımız büyüsün, gelişsin, güzelleşsin, başkalarıyla aynı derecede olsun dileğinde olan her bir aydınımız yapılan zulümleri ortaya çıkararak, mazlumların kendilerine gelmesine yardım etmelidir.

Çoğumuz, bugüne kadar hürriyetimizi kaybederek, verimli topraklardan ayrılarak, çaresizce dört bir yana göç tarihimizi yarım yamalak biliyoruz. Bu acı halimizin esas sebebinin, bu meseleye bağlı olduğundan habersiz. O halde tarihimizi tanıyıp, ondan gerekli neticeleri çıkarmak mecburiyetindeyiz.

Kazakların halinden bahsederken coşkulu, heyecanlı sözler yerine dertli, kaygılı pişmanlık dolu sözlerin çok olması objektif hakikatin görüntüsüdür diyebiliriz. Kazakların düştüğü durumu çok iyi anlayan Abay'ın eserlerinde, ülke tarihinin şaşalı devirlerinden bahsederek, Kazak toplumu ve insanların karakterlerindeki kusurları, hataları, eksik yönleri dile getirmesi tesadüfi değildir.

Abay kendi halkını sevmedi, halkına hürmet göstermedi demeye hiç kimsenin dili varmaz. Büyük ve yüce değerdeki eserleri, milli duyguların yükseldiği veya ona olan hasretin arttığı dönemlerde ortaya çıkar. Fakat Abay'ın ömür sürdüğü zaman ve ortam Kazakların milli idealinin yok olduğu, yüksek duygularının zayıfladığı, hayallerinin unutulduğu, eski karakterinden uzaklaştığı, sömürgeci güçlerin kölesi olduğu devirdi. Şairin çevresinde bağımsızlık, hürriyet, egemenlik gibi fikirlerden eserde kalmamıştı. Şairin yavaş yavaş parçalanarak yabancılaşan halkımızın kusurlarını dile getirip halkını doğruya, güzele çağırmaktan başka çaresi yoktu. Genel olarak son asırlarda Kazak halkı hakkında övgü dolu sözlerinin çok az oluşu, Kazakların başkalarına olan bağımlılığından ve halkın kendine olan inancını yitirmesindedir. Kazak halkı bencil, başkalarının kusurlarıyla uğraşan, başkalarını suçlayıcı dilekçeler veren, gevşek tabiatlı bir halk değildir. Onun tabiatında kahramanlık da, namus da, feraset de vardır. Maalesef boynuna tutsaklık kemendi geçi-

rildikten sonra bu özelliklerini kaybetmeye başladı. Açıkçası gücü elinde tutan devlet, sayısız hile ve aldatmacalarla, güç kullanarak bir zamanlar kahraman olan bu halkı, korkak bir halk haline getirmeyi amaçlamış ve sonunda da bunu başarmıştır.

Kazak bağımsızlığını kabul etmek istemeyenler, her zaman "Ülkede yerli halkın sayısı fazla değil. Onun için, Kazaklar da onlarca milletten sadece birisidir." demektedirler. Bu zamana kadar hiç gerçekleşmemiş plan karışık bir ortak devlet hayali kuruyorlar. Milli demokratik devlet terimine karşı çıkıyorlar. Kazakların kendi ülkesinde sesinin duyulmamasının tek sebebi demek ki, nüfusunun azlığı. "Uzun ömrün ortaya koyduğu gerçek" seksen yıl boyunca büyüdük, geliştik, güzelleştik, kemale erdik sözleriyle ifade edilir. Geçen asrın sonlarındaki nüfus sayımının neticelerine göre Kazakistan'da Kazakların oranı yüzde seksenden fazladır. Kazakların, içinde bulunduğumuz asrın altmışlı yıllarında bu oranın yüzde otuza düşmesinden kimin sorumlu olduğunu emperyalist fikirde olanlar düşünmüyorlar. Onlar "Azsınız, onun için gücünüzü bilin, milli devlet olmayı, olacağız demeyi aklınızdan çıkarın" demeye getiriyorlar. Fakat, "Karışık bir cemiyet kuracağız." dan maksat, Kazakların milli bağımsızlığını yok ederek bütünüyle Rusça konuşan bir halk kitlesi oluşturmaktır. Irkçılar ile kozmopolit bir toplum hasreti çekenler hükümet başındakileri etkilemekte ustalaştılar. "Eğer Rus diline devlet dili statüsü verilmezse, dünya karışır", diye gürültü çıkarıyorlar. Fakat, Kazak dilinin devlet dili olmasından dolayı, Rus diline bir zarar gelmediği gibi resmi birimlerde Rus dilinin daha çok kullanıldığı herkesçe bilinmektedir. "Rus dili baskı görüyor", diye halktan olan bir Rus, şu ana kadar şikayette bulunmuş değildir. Çünkü bu dil (Rusça) uzun yıllar boyu nasıl kullanıldıysa, şu anda da aynen kullanılmaktadır. Karışıklık çıkarmak isteyenler, sadece küçük bir ırkçı gruptur. Yüksek tirajlı "Karavan" benzeri gazeteler "Rusça konuşan halkın hukukuna zarar verildiğinden dolayı Kazakistan'ın başına felaketler geliyor", diye mızımızlanmaktan usanmıyorlar. Hiçbir yerde mevcut olmayan "Rusça konuşanlar" problemini hayali olarak ortaya atanlar da, Kazakların bağımsızlığının ve hürriyetinin düşmanlarıdır. On-

lar hatta Özbek, Tatar, Başkurt, Kırgız, Uygur, Azeri vatandaşlarımızı da "Rusça konuşanlar" sınıfına kolayca sokabiliyorlar. Bu milletlerin dünyaca bilinen edebiyatları olduğunu da gözden irak tutuyorlar. Sonunda da bu patırtıyı, gürültüyü çıkaranlar amaçlarına ulaştı gibi. Bunlara kendimizi beğendirelim diye, anayasamıza "Kazak Halkı" ifadesini yazmadık. Bu meselede Kazak halkının beklentileri ve hayalleri dikkate alınmış değildir. Bu durum neye mal olur, nereye varır zaman gösterecektir. Kazak halkı, kendi toprağımızda azınlık durumuna düşmüştür. Biz bunun objektif sebepleri üzerinde kısaca durmayı uygun görüyoruz.

Tarihin acılarıyla dolu sayfalarını çevirmek, geçmişini yeniden canlandırmak değildir. Bu, halkı fikir yönünden uyandırma, tarihten yeni neticeler çıkarabilmek, hatalardan ders almak, bugünkü ve gelecekteki topluma büyük idealler verebilmek, yol göstermek için gereklidir. Öncelikle, Kazakların dünyanın dört bir yanına dağılmasına, dışarıdan gelmiş işgalci güçlerin sebep olduğunu söylememiz gerekir. Araştırmacılar, Kazakların bu göç etme tarihini birkaç devreye bölüyorlar.

Bunun ilk devresi XVIII. asrın birinci yarısında Kalmak saldırıları sonucu gerçekleşen göç olduğu bilinmektedir. Bu konuda yazılmış birçok kaynak eser vardır. Fakat Kazak ve Kalmak Hanlıklarının arasındaki ilişkileri, mücadeleleri, anlaşmazlıktan bütün yönleriyle ortaya koyan eserlerimizin olmaması bu meselenin tek taraflı ele alındığını göstermektedir. Bu konuda, Rus araştırmacılar çok şeyler yazmakla ve eserlerinde birçok ilginç, önemli malumat vermekle beraber, bu eserlerin çoğu esasında Rus emperyalizminin emellerine hizmet etmek maksadıyla kaleme alınmıştır. Bu meselenin üzerinde çok durmadan önce bir şeye dikkat edersek hakikat ortaya çıkacaktır.

Kazaklar ile Kalmaklar arasındaki savaşlarda Oyrat vahşilerinin önceleri üstün gelmesinin sebebi Kalmakların elinde bulunan toplara bağlana gelmiştir. Fakat bu topu nereden aldıkları sorusuna ise sıkılarak, çekinerek cevap verilmiştir. "Rus ordusu subayı olan mühendis Renat, bir savaşta Kalmaklara tutsak düşmüş, daha sonra onlara top imal etmeyi öğretmiştir." masalına bugüne kadar kendimizi inandırdık. Hakikaten

Renat ve onun yanındaki askeri uzmanlar Kalmaklara tutsak düştü mü? Yoksa gizlice yapılan antlaşmayla mı Kalmaklara gönderildiler? Bunu kesin olarak ortaya çıkarmak zorundayız. Rus çarının her zaman Kazaklarla değil de, Kalmaklarla birlik kurduğunu ve antlaşmalar yaptığını hatırlayacak olursak, Kazak ülkesine karşı düşünülmüş olan gizli düşmanlığın sırrı ortaya çıkacaktır. Elbette tarih geriye döndürülemez, ama gerçeği bilmek, birilerini suçlamak değil, tarihi hadiseleri doğru anlamak için gereklidir. Her ne şekilde olursa olsun Kazakların topraklarını bırakıp, komşu ülkelere göçmeye başlaması ilk olarak, Kalmak saldırıları sonucunda olmuştur. Bu hususta tarihçiler İ. Kabişoğlu ile Z. Kinayatoğlu'nun eserlerinde açık ve kesin malumat verilmiştir.

Şu ana kadar Özbekistan ile Tacikistan'ın bazı vilayetlerinde 1723 yılında Kalmakların Kazak topraklarına saldırması sonucunda Kazaksitan'dan göç etmiş Kazaklar mevcuttur. Rusya'ya göçenlerin bir kısmı da vatanından o vahşet ve acı yıllarının da Kazaksitan'dan ayrılmış oldukları bilinmektedir. "Karatavdın basman köşkeledi" (Karadağ'ın başından göç gelir. 1723 yılı olan acıklı olayın şiire dökülmesi ve bu şiire verilen ad) şeklinde başlayan kaygılı, dertli şiirin babadan oğula geçerek asırlarca unutulmadan gelmesi yapılan vahşetin, çekilen acının çok büyük olduğunun göstergesidir. Congar saldırılarının zararı Kalmak düşmanlığından, onların saldırılarından daha ağır olmuştur. 1731 yılında Kişi Cüz (Küçük Boy) hanı Abilhayır kendi isteğiyle Rusya'nın himayesine girdi. Bu tarihten itibaren Kazakistan türlü yollarla ele geçirme süreci başladı. Kazak edebiyatında yerden, topraktan ayrılığın verdiği acıklı haykırışlar silinmez izler bırakmıştır. İdil ve Yayık nehirleri kıyılarındaki bakmaya kıyamayacağımız güzel, ekmeğe elverişli, verimli topraklardan ayrılma birçok şiire konu olmuştur. Halkın gerçek hasreti ile kaygısı böyle eserlerde açıkça görülmektedir. Sarıarka'nın verimli topraklarından mahrum kalış, eskiden beri burada yaşayan halkın düzeninin bozulmasından duyulan acı, üzüntü, kaygı şiirlerde işlenmiştir. Kazak sınırlarını kuşatan kalelerin inşa edilişi, onların çevresindeki yerlerin sahiplenilmesi ve buralara Rus göçmenlerin getirilip yerleştirilmesi, göç-

menlere en verimli toprakların verilmesi, halkın topraklarının ise Rus çarının mülkü sayılan Kazakların elinden alınması, halkın taciz edilerek topraklarından kovulması, zavallı durumuna düşen yerli halka kendi toprağının parayla kiraya verilmesi, "ekim alanlarımızı hayvanlarınız ezdi" bahanesiyle Kazaklara ceza verilmesi gibi trajik olayların hepsi Telcan Şonanoğlu'nun "Yer Kade-ri-El Kaderi " adlı eserinde delilleriyle ortaya konulmuştur.

1916 yılındaki milli bağımsızlık ayaklanmasının anlam ve öneminden söz eden eserler de az değildir. Bu gibi araştırma eserlerinde halkın Rus idaresine karşı çıkması ve silahlı mücadeleye başlamasının sebepleri ve sonuçları gösterilmekte, ayrıca ayaklanmayı bastırmak için gelen askerlerin acımasız, vahşi hareketlerinden kaçan halkın bir kısmının dış ülkelere gittikleri de belirtilmektedir. Bunu T.Rıskulov ve A.Astendiyarov'un uzun yıllar önce kaleme aldıkları eserlerinde görmekteyiz. Yedisu çevresinde, Alban boyunun ayaklanmasını belgelerle yazan T. Jurtbayoğlu ile S.Tanekeyev'in çalışmaları tarihi hadiseleri yeni yönleriyle tanımamıza yardımcı olmaktadır. Bu eserlerde Rus idarecilerin Kazak halkını kırıp yok ederek Kazak topraklarını tamamen sahiplenme hedefleri ve bir memlekete olan düşmanca, zalimce siyasetleri gün yüzüne çıkarılmıştır.

Sömürgeci Rusya'nın Kazakların verimli topraklarını işgal etmesi tesadüfi değildir. Bu Rus İmparatorluğu'nun önceden inceden inceye düşünerek uygulamaya koyduğu bir siyasettir. I. Petro gelecekteki işgal hareketinin nasıl olması gerektiğini işgalcilerin görevlerinin ne olduğunu vasiyetinde belirtmiştir. O "İdil'in doğusunda Kazak elinin büyük geniş toprakları bulunmaktadır. Bu çevreyi Rus idaresine almak için hiçbir masraftan kaçınmamak gerekir. Bütün yolları amacımıza ulaşmak için kullanmalıyız, ısrarla bu yolda çalışmalıyız, denmiştir. II. Katerina'nın fikri ondan daha ileridir. O; "Kırgız - Kazak topraklarını yavaş yavaş etkili bir biçimde girme yoluyla ele geçirmemiz gerekir. Onları birbirleriyle kavga ettirerek hanlarını ve sultanlarını bütünüyle zayıflatarak karşı çıkmaya gücü kalmayacak hale düşürerek topraklarını sahiplenmemiz gerekir. Ve yapılan masraflarda yabancılardan (yani yerleri işgal edilen Kazaklar vb.) alınmalıdır" demiştir.

(Egemen Kazakistan Gazetesi, 1996. Ocak 21) Bu gibi emirler ile sömürgecilik planları bir araya toplansa, bilmem kaç cilt kitap olurdu. Bugün Kazakistan'ın her tarafında Rusların yerleşmiş olduğu yerlerin, bu siyasetin neticesi olduğu herkesçe bilinmektedir. Böyle gerçek belgelere dayanmadan bazı ırkçıların Kazakistan'ın kuzeyi ve doğu bölgesi Rusya'nın çok eskiden beri toprağıdır, gibi arsızca sözler sarf ettiklerim görmekteyiz. Ayıp, ar, utanma gibi kavramların olmadığı bir yerde adaletten bahsedilemeyeceğini bu misalden anlayabiliriz. Kazakların hürriyet, bağımsızlık, verimli yerlerden mahrum kalışının tarihini yazmak için ciltler dolusu kitap yazılması gerekir. Bu konuda Kazak aydınlarının değişik zamanlarda yazdıkları eserler incelenerek onlardan netice çıkarılmalıdır. Kazakistan'la ilgili Rusya'nın gerçek siyasetini kaleme alan Rus yazarlarının eserlerinde konu bütün gerçekliğiyle ortaya konmuştur. Bunların çoğu bugüne kadar arşivlerde saklandı ve kamuoyunca bilinmedi. Rusya'nın özel müesseselerinde saklanan sömürgecilik faaliyetleri hakkındaki belgelerin büyük çoğunluğu yayımlanmış değildir. Kitap olarak basılan bazı incelemelerse, Rus çarlığının Kazak halkına verdiği zararın, yaptığı zulmün ne kadar büyük olduğunu göstermektedir. Bu eserlerin birisi Prof. F. Orazay'ın bazı belgeleri bir araya getirerek yayımladığı "Tsarskaya Kolonizatsiya vı Kazahstane" (Kazakistan'daki Ravan Yayınevi, 1995) adlı eseridir. Öncelikle dikkati çeken, Rusya idarecilerinin başka ülkelerin topraklarını işgal etme iştahı güç kullanmayı adet haline getirmesi. Rus idareciler ve uzmanların yapılanları soğukkanlılıkla yazıya geçirmeleri başkalarına yaptıkları zulümlerden zerre kadar sıkılmadıklarını göstermektedir. Kazakların işe yarayan topraklarını ellerinden çekinmeden almalarını, "Kazaklar yurtlarından ayrılmak zorundaydılar" şeklinde ifade etmekte ustalaştılar. Halk zulüm görmese, davetsiz gelen bu misafirlere(?) yıllardır üzerinde yaşadığı toprağı kendi isteğiyle verir mi? Fakat, silahla topla gelen ve insan öldürme "sanatına" (!), ustalaşan Rus askerine silahsız yerli halk nasıl karşı koyabilsin? Kazaklardan alınan topraklar suçsuz, savunmasız insanların gözyaşıyla, kanıyla sulanmıştır. Rus idarecileri ile askerlerinden, özellikle acımasız, kana doymayan Rus-Kazaklarından zulüm görmemiş Kazak köyü

yoktur. Bazı Rus yazarlarının eserlerinden buraya misalleri aktaralım. A.İvanov, "Russkaya kolonizatsiya vı Turkestanskom Kraya" (Türkistan'daki Rus Kolonileri) eserlerinde askeri valinin "Kazakların otluklarının dörtte biri ekim alanı haline getirilmelidir.", diye emir verdiğini dile getirir, (s. 15.) Yine bir başka araştırmacı E.Smurlo "Russkiye Kirgızı vı doline Verhney Buhtarmı" (Yukarı Buktırma Bölgesindeki Rus Kirgızları) makalesinde "Rus Coğrafya Cemiyetinin" belgelerine dayanarak, Doğu Kazakistan'daki sulak, verimli arazilerin Rus-Kazakları ve göçmenlerine ne zaman ve nasıl zorla alınıp verildiğini anlatmaktadır. Bu çevreye Ruslar, XIX. asrın atmışlı yıllarında ayak basmışlardır (s. 22.). Ruslar gelir gelmez, Kazakları ana yurtlarından kovarlar, karşı çıkanları cezalandırırlar. Gitmek istemeyen köyleri ve otlaklarını yakarlar, sonra da göçmenleri isteklerine göre yerleştirirler. Rus hükümetinin esas maksadı bu ülkeyi, tamamıyla Ruslaştırmaktır. Kazakları, Ruslardan arta kalan yerlere yerleşmek zorunda kalır. Askeri vali Poltaratskiy'in "Kazakları yerleşik hayata geçireceğim" fikrinin bile Rus çarının topraklarına göz dikmek olarak değerlendirilmiştir (s. 51.). Bu zulümler neticesinde Kazaklar, Buktırma nehrinin kıyısında Rus-Kazaklardan geriye kalan çok dar bir alana ancak yerleşebilmişlerdir. Hiçbir masraflarını karşılamadan Kazakların evleri yakıp yıkılmış, otlakları ateşe verilmiştir. Kışlaklarını korumak isteyenler cezaya çarptırılmış, hapse atılmıştır. Bunlar ancak para cezası ödeyerek hapisten kurtulabilmişlerdir. Öz toprakları için mücadele ettiklerinden dolayı dayak yiyen, zulme maruz kalan, o da azmış gibi "para cezası" ödemeye mecbur kalan yerli halkın ne kadar zor duruma düştüğünü anlamak zor değildir. Zulmün başka bir şekli ise, ele geçirilen yerlerin, Kazaklara tekrar kiraya verilmesi, onların bir kere daha sömürülüşüdür. Sömürgeciler vebal, ayıp, utanma, adalet gibi kavramlara o kadar sadık (!) kalkmışlar ki, Kazakları kendi topraklarında her şeye muhtaç hale getirmişlerdir.

Toprakları işgal etme, yerli halkın hayat damarlarını kurutma, yok etme, yerleşmiş düzenlerini bozma, inceden inceye düşünülmüş zalim siyasetin neticesi idi. Onların siyaseti müslümanlığı, yani halkın İslami inancını zayıf-

latmak; Ortodoks Hıristiyanlığını yaymak, güçlendirmek, mümkün olursa idareleri altındaki halkı Hıristiyanlaştırmaktı. Bu konuda Hıristiyan din liderinin emri açık idi. O emrinde şöyle denilmişti: "Kazakları yerleşik hayata geçirirken ayrı köyler kurmayın. Kazaklar Ruslarla komşu olsun, Rusların sayısı Kazaklardan çok olsun. Rus sayısı her köyde en az iki kat fazla olsun. Ancak o zaman "idari kuruldaki" bir mesele ele alındığında Rusların oyu üstün olur ve Ortodoks düşüncesi Kazaklara etki eder. Böylece Kazaklar çabucak din değiştirir" (Özet. T. Şonanoğlu'nun "Yer kaderi-El Kaderi" isimli kitabında alındı, s. 158.). Hıristiyanlaştırma siyaseti inceden inceye hesaplanarak yürütülmekle beraber, netice Rus idarecilerinin düşündüğü gibi gerçekleşmez. Kazakistan'ın Rusya'ya sınır olan kesimlerinde, hayat şartlarının çok olumsuz olmasından dolayı çok az sayıda Kazak misyonerlerin olmasına takılmıştır. Genel olarak, bu konu özel araştırmayı gerektiren, hiç ele alınmamış ve az bilinen bir konudur. Hıristiyanlaşma oranının çok olduğu Kazak bölgesi, bugün Altay Özerk Cumhuriyeti'ne bağlı olan Ust-Kan civarındadır. Burada, bundan bir asır önce çaresizlikten Hıristiyanlaşmış Kazakların torunları yaşamaktadır. Bunların iyi bir tarafı, Hıristiyanlaşmış veya Hıristiyan Kazak olarak tanınmakla birlikte günlük hayatlarında eski Kazak adetlerini yaşatmalarıdır. Sadece adları ve soy adları Rusçalaşmıştır. Bunlar Hıristiyanlığa ait dini merasimlerini yakın zamanlara kadar devam ettirmişlerdir. Bunların soy adları Rusça olmakla beraber adları hem Kazakça, hem Rusça olabilmektedir. Hıristiyanlaşmış Kazakların içinde faşist Almanya 'ya karşı yapıla savaşta "Sovyetler Birliği Kahramanı" ünvanını alanlar da vardır. Bunlardan birisinin Yuriy Ugryumov adlı Kazak olduğunu öğrendik.

Rus Çarlığı'nın Kazakları Hıristiyanlaştırmanın başarıya ulaşmadığını anlayarak, başka bir siyaset güttüğü malumdur. Bu ise yeni açılan mekteplerde Avrupacılık ideolojisini yayacak programlar yapmaktır. Bu, sömürgecilerin uzun vadeli hedeflerine uygun olarak yapılmış stratejik bir programdı. Bu mekteplerde okuyanların çoğunun siyasetinin yürütücüleri olduğu malumdur. "Çarlık Kolonileri" adlı kitapta, çok eski tarihlerden beri kendi topraklarında yaşayan Kazakların

Rusya ile Çin'in arasında yapılan anlaşmayla (1864) ikiye bölünüp, bu iki devletin sömürgesi haline gelmesiyle ilgili kesin ve açık bilgiler verilmiştir. Güçlülerin demir ağları içinde çaresiz kalan Kazak köyleri arasındaki bağlantıları da kesilir. Böylece eskiden beri Altay dağlarını kendilerine mekan edinen Kazak halkının bir kısmı Çin ve Rusya'nın bir kısmı da sonradan Moğolların idaresine girdi. Bu durum tanınmış yazar, K. Jumadilov'un "Kader" romanında, tarihçi Z. Kinayatoğlu'nun "Kederli Yıllar Şeceresi" gibi araştırmalarında delilleriyle açıkça ortaya konulmuştur.

Kazakların hayatta kalmak için, tekrar doğduğu yerleri bırakarak göçmesi otuzlu yılların başındaki açlık yıllarında olmuştur. Bu yıllarda Goloşekin ve yandaşlarının düşmanca siyaseti neticesinde halkın yarısına yakınının açlıktan ölmesi acı bir hakikattir. Kazak halkına yapılan bu düşmanlığın bütün bir milleti, ne hale getirdiğini gösteren kaynak "Nevbet" ("Jalın" Yayınevi, 1990) adlı eseridir. Burada ortaya konulan hadiseler, otuzlu yıllardaki trajedinin sadece bir kısmıdır. Maalesef, halka yapılan bu büyük hıyaneti halka hatırlatacak, unutturamayacak bir abide dikilmemiştir. Bunun sebeplerinden birisi, bugünkü Kazak halkının, özellikle Rusça okumuş Kazakların ana dilimizde basılan kitap, dergi ve gazetelerdeki malumattan habersiz olmasıdır.

En büyük talihsizlik ise, milletini düşünenlerin azlığıdır. Aydın olarak tanınan bazı kişiler, öz halkının tarihini bilmemenin büyük bir zillet olduğunu fark edemiyorlar. Bu da yıllarca sürdürülen misyonerlik faaliyetlerinin bir neticesidir. Fakat, halkın tamamını geçmişten koparmak, geçmişi onun hafızasından silmek asla mümkün değildir. Son zamanlarda geçmişte yaşamış kahramanlar, şairlere (şeşenlere), bilge kişilere, beylere, kadınlara gösterilen hürmet, halkın ruhunun tamamıyla sönmediğinin, yok olmadığını işaretidir. Açlık yıllarında (1931-1932-1933) Orta Asya Cumhuriyetleri ile Rusya'ya göçenlerin sayısını ve bunlarla ilgili kesin bilgileri hiç kimse aydınlığa kavuşturamamıştır. Kazak gazetelerinde, bundan atmış yıl önce birbirini kaybedenlerin, birbirini arayan akrabaların ilanları yayımlanmaktadır. O yıllarda Afganistan, Çin ve İran'a göçenlerden ancak son yıllarda az da olsa bahsedilmeye baş-

landı. Fakat 1917, 1921 yıllarındaki açlıktan hiç bahsedilmemiştir. Verdiğimiz bu kısa bilgilerden kendi topraklarında Kazaklara "üvey" evlat muamelesi yapıla geldiği anlaşılmaktadır. Halkın gerçek tarihini yazmak için, unutulmuş ve gizlenmiş bulunan daha birçok belge ve bilgileri yeniden gözden geçirmeli, meselelerin gerçek yüzünü ortaya koymalıdır. Öyle yapılmadığı takdirde tarihimizi bildiğimizi iddia etmemiz yanlış olacaktır.

*

Dünyada milletlerin eski ve yeni tarihini çok iyi bilen ve bu konuda çok iddialı olan ilim adamlarımızın üzerinde durup, araştırmadığı konulardan biri Kazak halkının verimli topraklarından nasıl ayrıldığı meselesidir. Elbette bu mesele hiç ele alınmadı, bu nedenle bahsedilmedi demiyoruz. Ta Çarlık Rusyası devrinde düşünen aydınlarımız, Kazakların topraklarının alınmasına karşı çıkmışlar, elinden idarecilerden adaletli olmalarını istemişlerdir ve çekirge sürüsü gibi gelen göçmenlerin artık durdurulmasını talep etmişlerdir. Fakat eskiden beri başkalarının ülkesini yakıp yıkmayı, merhametsizlik yapmayı meslek edinmiş olan, karnı doysa da gözü doymayan Rus emperyalizmi acıma, kanaat gibi kavramlardan nasibini almamıştır.

Sovyet hükümetinin kurulduğu ilk yıllarda, Kazakların ellerinden alınan yerlerin geriye verilmesi konusu gündeme getirilmiş, fakat o da sözde kalmıştır. O yıllarda yayımlanmış tarihi eserlerin çoğunda Çarlık Rusyasının sömürgecilik siyaseti, işgal hareketinden söz edilmemiş değildir. Fakat, o eserlerde "'Toprağımız gitmiş de olsa, sonuçta hayırlı oldu, Rusya'ya olan bağımlılığımız faydalı" gibi hezeyanlarla zulüm hareketlerini temize çıkarma düşüncesi daha güçlüydü. Çünkü Rusya'nın sömürgeci olduktan sonra halkın çektiği sıkıntıları, gördüğü hıyaneti söz konusu edenler ya öldürülüyor ya da Sibiryaya gönderiliyordu. Neticede bu konu içte bir yara olarak kalmış, dışa vurulamamıştır. Aslında yerimizin kaderi, hayatımızın, ömrümüzün kaderi olduğunda halkın bugünü ile geleceğinin en mühim meselesi olduğunda şüphe yoktur. Bağımsızlık bayrağını dalgalandırdığımız bugünlerde, bu meselenin esasına göz atarak, ata topraklarımızın halini tahlil et-

memek, bu konuyu ele almamak, bunlardan gerekli dersleri çıkarmamak hainlik olurdu.

Yazar, gazeteci, dilci Sanabek Acin'in "Kazak Kasireti" (Kazakların Trajedisi, Kazakistan Yayınevi, 1994) adlı kitabı, bizim bu konudaki eksikliğimizi biraz da olsa gideriyor. Bu eser, toprağımızın tarihi hakkında malumatı az olan halka birçok hakikati gösteren, değerli bir eserdir. Bu kitapta yazarın son yıllarda araştırma ve inceleme makaleleri toplanmıştır. Tür olarak deneme gibi görünmekle beraber, "Kazak Kasireti" verilen bilgilerin çokluğu, meselelerin sistemli olarak ortaya konulması, tahlillerin açıklığı gibi özellikleriyle ilmi yönü ağır basan bir eserdir. Yazar bazen geçmişteki şair ve cıravların (ozan, halk şairi vb.) eserlerini, bazen belgelerini, tarihi araştırmaları esas alarak, konuyu Kazak halkının güzel ve verimli topraklarının elinden nasıl, niçin ve ne zaman alındığına, bunun o günden bugüne ne gibi zararları olduğuna getirmektedir. Yazarın geniş düşünce ufku, akıcı dili, cesur tavrı da eklendiğinde, eser bir solukta yazılmış etkisi bırakıyor.

Kitabın "Ejderhanın Ağzında", "İşgal Şeceresi", "Saf Alaş Bildi mi Aldandığını", "Kanun Sistemi ve Kutsallığı" adlı dört bölümünde, Abilhayır Han'ın "Rusya'ya bağlanıyorum, yani Rus himayesini kabul ediyorum" demesiyle milli menfaatleri bir tarafa ittiği zamandan başlayan tarihimizi çok güzel açıklamaktadır. Buna halkın dertli şeceresi de diyebiliriz. Yazar halkın çiğnenen şerefini, kaybettiklerini, dökülen gözyaşını, içler acısı halini çok güzel şekilde dile getirebilmiştir.

Kazak Kasireti'nin her bölümünde yer alan fikirler ve onların işlenişinden, ele alınışından tekrar söz etmek istemiyoruz. Bu kitabı, halkımızın tarihine, yani geçmişine ilgi duyan herkesin okuması gerekir. Bir de bu eser Rusça'ya çevrilip basılırsa, başka milletler, yani Kazakistan'da yaşayan başka halklar da Kazakistan'ın istilasını, sömürgeleştirilmesini, tarihin bilinmeyen yönlerini öğrenmiş olurlar. Çarlık Rusya'sının hiçbir şeyi Kazak halkının kendi iradesine, ihtiyarına bırakmamış, sadece onun yerini, toprağını ele geçirmeyi amaçlamıştır. Yerli halkı suyu az, bitki yönünden fakir, çöl ve kurak yerlere kovarak onların yok olmasını, hayat düzeninin bozulmasını bi-

linçli olarak gerçekleştirmesi, bunun sonucunda suçsuz halkın büyük zorluklarla karşılaşması, bütün gerçekliğiyle C. Asip'in kitabında ortaya konulmuştur.

Sömürgeci Rusya'nın Kazaklara yaptığı ilk büyük düşmanlık, Kazakların Yayık nehrinin karşısına geçmesini, onların hayvanlarını buralarda otlatmasını yasaklamasıdır. Bu yasağı bozanların hayvanlarının ellerinden alınması ve hayvan sahiplerinin sürgün edilmesi veya göçe tabi tutulması doğrultusunda emir verilmiştir. Kazakların eski yerlerine, otlaklarına geçmesine bu yasak da engel olamayınca, Rus hükümeti 11 Mayıs 1747 yılı İdil ile Yayık ırmakları arasındaki geniş arazinin her yıl sonbaharda tamamıyla ateşe verilmesini emreder. Görülmemiş bu vahşet şöyle anlatılmaktadır: "O yıl güzün Yayık nehrinin sağ yakası, ta Atırav'a kadar olan bölge özel askeri birlikler çıkarılarak yakıldı. Bütün yaz boyu hiçbir hayvanın ayak basmamış olduğu otlar yandı; kara dumanlar gökyüzünü kapladı. Dümdüz ova, geceleyin yanan otların ateşiyle aydınlanmıştı. Bu aydınlık, bir günlük mesafeden de görünüyordu. Bu civarda yaşayan canlıları hayvanlar yanarak veya dumanda boğularak öldüler. Bu yangın afeti, hayatta kalan hayvan ve kuşları da hayattan bezdirdi. Daha önce yemyeşil güzelliğiyle göz alıcı bir halı gibi görünen yerler, bundan sonra rüzgarın, kasırganın küllerini göklere savurduğu bir yer haline geldi." (Kazak Kasireti: 4). Çok geçmeden sömürgeci Rusya'nın idarecileri Kazakları sömürmenin yeni bir yolunu daha buldular: Bozkırın kendi isteklerine göre böldüler. Kazakların kendi yerlerini, yine kendilerine kiraya verip, kolay kazanç elde etmeye başladılar.

Rusya'nın Kazaklara olan acımasız hareketi yavaş yavaş büyümeye, artmaya başladı. Bu hal, bozkır sınır boylarına kaleler inşa edilmeye başlanmasıyla iyice işkilendirir. Bunlar, Kazakları demir çember içine almanın ilk adımlarıydı. Yayık nehrinin sol yakasına kısa zaman içinde 14 kale inşa edilir. Bu kaleler bir zincirin halkaları gibi yavaş yavaş Kazakistan'ın kuzeydoğu bölgesine doğru uzadı. Esil nehri boyunca 540 kilometrelik kaleler zinciri "Novoişimskaya ", diye adlandırıldı. Yine Ertis nehri boyunca 930 kilometrelik bir yay üzerinde Omskaya, Jelezinskaya, Semipalatinskaya, Yamişevskaya, Ust

Kamenogorskaya kaleleri inşa edildi. Sözü ettiğimiz kalelerin civarındaki otu, suyu bol yerlere Kazaklar yaklaştırılmamış; bozkır halkı eski çöl ve kurak yerlere kovulmuştur. (a.g.e: 13). XVII. yüzyılın ilk yarısından itibaren başlayan askeri kale inşaatı, XX. yüzyılın başına kadar devam etmiştir. Çarlık Rusya'sı geleceğe yönelik siyasetini sağlam yürütür. Fakat Kazak halkını eski yerlerinden güç kullanarak kovarken, suçsuz halkın elinden suyu ve otu bol, verimli yerleri zorla ellerinden alırken halkın zorluklarla karşılaştığı da hiç düşünmüş değildir. Bundan dolayı, toprak için mücadele, Kazak halkının hayatı pahasına da olsa tek hedefi oldu. Kazak bozkırındaki ayaklanmalar toprağını düşmana vermek istemeyen halkın, hayat damarlarını korumak için yaptığı ayaklanmalardır. Başkaları bir yana, XIX. asrın ortasına doğru, Kenesarı'nın başlattığı bağımsızlık hareketi Rusya'nın Kazak topraklarına kaleler yapımını hızlandırması, otlakları, yerleşim alanlarını halkın elinden zorla alınması üzerine yapıldığı bilinmektedir.

Doymak bilmeyen Rus hükümeti, bundan sonra Kazak topraklarını, özel olarak getirilen Rus göçmenlerine vermeye başladı. Kuvvete dayalı bu halin Kazak halkına çok acı ve ağır geldiğini şairlerin eserlerinde görmek mümkün değildir. Meşhur şairler Murat Şortanbayev ve Duvlat şiirlerinde halkın işgalcilerden gördüğü zulüm ve işkence çok acı şekilde gösterilmiştir. İdil, Yayık ve Sarıarka'nın düşmanlarca işgal edildiğini ifade eden halk şarkıları işgalcilerin ve halkın durumunu belgelendiren şahitlerdir. Bağımsızlık için ayaklananların, Rus hükümeti ağır toplar kullanıp kan dökerek bastırır. Bu durum halkın başına gelen bir trajedydi. Şair Narmanbet'in aşağıdaki şiiri bu çaresizliği dile getirmektedir:

Hey gidi San arka senin çekici bir yanın Jcalmadı,

Güzel dağı, sarı ülkeyi göçmenler aldı.

Yapabileceğin hiçbir hünerin yok, çaren de yok.

Zavallı Kazak oğlu çaresiz lialdın.

Kazak topraklarını almaya alışan Rus idarecileri bundan sonra Kazak kışlaklarına saldırırlar ve buraları yakıp yıkarlar, Kazakları köylerden kovarlar. Ruslar, "Göçmenleri yerleştirmek ve onlara şehir inşa etmek için sadece ekilen alanları

ve meraları almakla yetinmemişlerdir. Kışlakları (Köyleri) yıkarak, güç kullanarak Kazakları göçe mecbur eder. Yüzlerce, binlerce çiftçi Rus idarecilerin belirlediği susuz, otsuz, kuru, elverişsiz yerlere ağlaya ağlaya gitmişler, yeniden kendilerine kışlak yapmak zorunda kalmışlardır" (a.g.e.: 34). Ruslar, toprağın sahibi olduğunu, toprağın mukaddesliğini hiç düşünmemişlerdir. Neticede işgalciler istedikleri yeri almışlardır. Bu durumu yazar, "Ruslar, Kazak bozkırını dört yandan kuşatan kaleleri inşa etmek için bir kere işgal etti. Rus - Kazakların payı diye ikinci defa işgal etti. Hazinenin malı, orman, dinlenme yeri diye üçüncü defa işgal etti. Göçmen fonu için dördüncü defa işgal etti." (a.g.e.: 101), şeklinde dile getirir.

Böylece, Ruslar işgalden sonra 60 milyon hektar verimli Kazak toprağını Kazakların elinden alırlar. Buralar Kazakların en güzel, verimli topraklarıydı. Bundan sonra eskiden beri süre gelen göçüp konma (göçebelik) adeti, düzeni bozulmuş, hayvanların otlayacağı otlaklar ve ekime elverişli sulak arazileri azaltmıştır. Bu halin Kazak halkına çok ağır geldiğini S. Asip kitabında etraflıca ele almıştır. "Topraktan mahrum kalışın kötü yanı, halkın rızkı, gelirini hızla azaltmıştır. Halkın hayatım devam ettirmek için çektiği meşekkati, döktüğü ter ne kadar çok olsa da bunların meyvesi, karşılığı da o kadar az oluyordu. Kuraklık yıllarından önce dereleri, ırmakları, gölleri kurumuş, sonra otlar kurumuştur. Bundan sonra ise ne olacağı malumdur. Önce ot bulamayan, su bulamayan hayvanlar kırılır, hayvanları ölen halk ecelin eline düşer. Bütün halkın, milletin yok olması söz konusu olur. Ekmeye ve yayılıma elverişsiz yerlerin kötü tarafı, verilen emeğin karşılığının almamasıdır. Bunun sonucunda insanlar ümitsizliğe düşer, isteksizlik ve boş vermişlik havası içine girer; ilim ve sanattan uzak kalır. Kısacası, milletin başına gelecek talihsizliğin en ağırını yerinden ayrılmak olmuştur. (Kazak Kasireti.: 37).

Bu devirde Kazaklar o kadar ümitsizliğe düşmüştür ki, halk kimsenin kimseye zarar vermediği, herkesin barış içinde yaşadığı, "koyunun üstüne serçenin yuva yapıp, yumurtladığı, dul kadının bin tane koyunu güttüğü zamanı" yaşayan hayali ülke olan "İğdeli-Bayın"ı başlamıştır. Bunu devrin şiirlerinde görmek mümkündür. Bu

durumun ancak halkın çok ağır hayat şartlarıyla karşılaştığında çıkmaza düştüğünde, ne yapacağını şaşırduğunda ortaya çıktığı malumdur.

Bahsettiğimiz kitabın tamamında verilen misaller, ortaya konulan düşünceler, dertli bir hava içinde yazılmıştır. "Şurası abartılmış" denebilecek yerini bulmak zor. Bunlar babadan oğula, torunlara böylece söylenip emanet edilen sır gibi unutulmadan gelmiştir. Toprak meselesi sadece geçmişte sorun değil, bugün de hayatımızı yakından ilgilendiren bir sorundur. Şöyle bir düşünecek olursak, Kazakların adeta müzmin bir hastalığı haline gelen, her on, on beş yılda tekrarlanan ve neticede halkın belini büken kıtlığın sebebi de susuz, otsuz, çıplak araziler üzerinde yaşamak zorunda kalmasıdır. Uzun kış süresince binlerce hayvanın ölmesi daha düne kadar sürmüştür. Çünkü, kupkuru olan çölde hiçbir bitkinin yetişmeyeceği malumdur. Su kıyılarındaki verimli yerlere ve otlaklara yerleşenler kıtlıkla karşılaşmazdı. Demek, kıtlık sadece verimli yerlerinden çıkarılıp kurak arazilere kovulmuş Kazakların alın yazısı olmuş bir felakettir.

Kazak halkının üçte birinin ana yurdumuzdan uzakta türlü memleketlerde yaşadığını biliyoruz. Maalesef, bu mesele üzerinde de hususi araştırma yapılmamıştır. Hiç kimse baskı ve zorluğa maruz kalmadan doğduğu yerinden, mekanından kendi isteğiyle ayrılmaz herhalde. Kazak halkının en büyük derdi yaşadıkları yerlerin hayata elverişsizliği, uygun hayat şartlarının olmaması, sık sık kıtlıkla karşı karşıya kalmalarıdır. Böylece halkın açlık felaketine uğramasıdır. Atalarından miras kalan yerleri başkaları sahiplenince, Kazak halkı mülteci ve göçmen olmasın da ne yapsın?

"Güçlünün bir adı da zorbalıktır, şiddettir." Bir zamanlar Rusya güçlüydü. Buna dayanarak, doğru yanlış, günah, vebal gibi kavramları göz ardı ederek Kazakların hayat damarı, dayanağı, direği olan verimli, güzel yerleri zorla aldı. Şu anda Cumhuriyetimizdeki en geri kalmış seksene yakın ilçede yaşayanlar da o zamanki dedelerin torunları. Elbette, yerimizi sahiplenilenler normal, basit Ruslar değildi. Esas suçlu sömürgeciliği meslekleri haline getiren Rusya'dır. Bununla birlikte Kazak halkının durumuyla ilgilenen, onlara yardımcı olmak isteyen, adil davranan bazı Rus aydınlarının iyiliğini hiçbir zaman unutamayız. Mesela, Rusya Meclisi'nin milletvekili olan

T. Sedelnikov, 1907 yılında yazdığı "Borba za zemlyu vı Kirgizskoy Stepi" (Kırgız 'Kazak' Bozkırında Toprak Mücadelesi) adlı kitabında ezilmiş olan halkımızı destekleyici, hakların savunucusu sözler söylemiştir. O, Rusların Kazak topraklarını ele geçirdikçe iştahının kabardığını ortaya koyarak şöyle demektedir: "Kazak topraklarına öncelikle Kazak halkını yerleştirerek, onların bütün isteklerini yerine getirip, onları razı etmeden 'fazla' yer aramanın, toprağı gasp etmenin kendisi kanunsuzluktur. Diğer bir ifadeyle, bozkırı planladığını iddia edip, buralara Kazakları yerleştirme bahanesiyle toprağı sahiplenip, sonra gasp etme hiçbir kanuni esası olmayan bir harekettir. Bu sadece bahanedir. Bunun için de bu iş, başından sonuna kadar kanunsuzdur" (a.g.e.: 148)

Yine böyle bir Rus yazarının eserini burada zikretmek zorundayız. Bu kişi Çarlık Rusya'sının Türkistan'ı işgalini objektif olarak ele alıp araştıran P.G.Galuzo'dur. Yazar "Voorujiye Russkih Pereselentsev Sredney Aziyi" (1926, Orta Asya'daki Rus Göçmenlerin Silahlanması) adlı eserinde, Rusların halkları birbirine düşürdüğünü, bunu siyaset haline getirdiğini birçok misalleriyle ortaya koymaktadır. T. Sedelnikov ve P.Galuzo'nun kitaplarının yeniden yayımlanması, Rusça konuşan insanların, işgalcilerin kötü, acımasız, korkunç yüzünü tanımasına yardımcı olacaktır.

S. Asip, kitabının son bölümünde "Tarihteki adaletsizlikleri nasıl ortadan kaldırmamız şeklinde bir soru" soruyor. Yazarın fikirleri ve teklifleri gerçekten ilgi çekici. Müellif Kazak aydınlarını, bilhassa halk adına konuşan milletvekillerini ve halkın geleceğini düşünen şahısları, "Halkımızın bundan sonraki durumunu nasıl iyileştirebiliriz" sorusuna ortak cevap vermeye çağırıyor. Yazar, sözü çöllerde ve kurak arazilerde, ekolojik afet bölgelerinde zor durumda hayat süren Kazakları, daha uygun, elverişli yerlere yavaş yavaş yerleştirmek mecburiyetine getiriyor. Ancak o zaman, tarihte yapılmış adaletsizlik az da olsa ortadan kaldırılabilir, diyor. Kazak halkına yapılmış bu hıyanetten dolayı, Çarlık da, Sovyet hükümeti de halktan özür dilememiş ve bozkır halkının durumunu iyileştirmeye yönelik yeni adımlar maalesef atılmamıştır.

Yazarın, Kazakların hayat sürdüğü çöl ve

kurak bölgeleri "toplama kampları" olarak değerlendirmesi, önce kulağa hoş gelmemekle beraber bunun bir gerçeğin ifadesi olduğunu kabul etmemek elde değil. Böyle yerlerde yaşayanların durumlarını düzeltmek için, türlü işler yapmanın gerekliliğini yazar sistemli ve güvenilir bir şekilde ispatlamaktadır. Hayat, çöl alanlarında yaşayanların içler acısı halini düşünmeye teklif ediyor. "Düşene bir de sen vur" ata sözü Sovyet hükümeti zamanında Kazakların yaşadığı kurak, çöl ilçe ve bölgelerin askeri nükleer deneme sahalarına dönüştüğünü, halka ve toprağı yapılan hıyanetin, zararın evvelkilerden kat kat fazla olduğunu biliyoruz. Bu mesele hala bütün yönleriyle ortaya konup incelenmemiş, gereğince ele alınmamıştır. Kazak torağında yapılan denemelerin havayı, suları kirlettiğini, tabiatı zehirleyerek bitki ve hayvanlar üzerinde telafisi mümkün olmayan tahribat yaptığını ortaya koyan da maalesef yok gibidir. Eski Sovyetler Birliğinin bütün zenginliklerini sadece kendisi sahiplenen Rusya Federasyonu, Kazak topraklarına verdiği korkunç zararları üstlenerek bunların bedelini ödemeye hiç de niyetli görünmüyor. Askeri sanayi için milyonlarca hektar yerin ayrıldığı ve Kazakistan'ın hiçbir menfaatinin hiç düşünülmediği halkın hafızasında silinmemiştir. İnsanlığın düşmanı olan silahlar topraklarımızdan çekilmiştir, Ancak kirlenen çevrenin, tahrip olan tabiatın eski haline gelebilmesi için yüzlerce yıl gerekmektedir. Bağımsız ülkeyiz desek de, Baykonır Uzay Üssü'nü Rusya'ya kira vermemiz halkı endişelendirmektedir. Baykonır Uzay Üssü'nün bu zaman içinde Kazakistan'ın ekolojik yönden ne kadar zarara uğratacağını akıldan çıkarmak mümkün değildir. Topraklarımızın büyük bölümünde Rusya idaresinin hakim olduğunu düşünerek toprak meselesinin hala köklü bir şekilde çözümlenmediğini anlayabiliriz. Kuruyan nehirler, göller, bulaklar yok olmaya doğru giden Aral çölü; her yıl çölleşen binlerce hektar yer, içme suyundaki ve havadaki radyasyon oranının normalin çok üstünde olması bizi endişelendirmektedir. S. Asip kitabının orjinalliği, tarihi hadiselerle bilinçli bir şekilde bakarak, onları fikir terazisinde tartması; bunları milli menfaatlerimiz açısından ele alıp değerlendirmesi, halkın milli bilincini uyandırmaya gayret etmesindedir. Yıllardan beri yarım yamalak sözü edilen, fakat hakikatine inmeye birçok araştırma-

cinin cesaret edemediği meseleyi, her yönüyle ele alıp inceleyen bu eser, araştırmacı yazarın büyük aşkla, şevkle, idealle araştırıp yazdığı mektep öğrencilerinden tutun da, devlet müesseselerinde çalışan büyük idarecilerimize kadar herkesin okuyacağı bir kitaptır.

*

Çin'deki Kazakların bir kısmının baskıya, hakir görülmeye, acımasız hareketlere dayanamayarak, özgürlük, barış, rahat bir hayat için yeni mekan arayışı bu yolda büyük zorluklarla karşılaşmaları ve bu arayışın tarihi din alimi Halife Altay'ın " Ata Yurttan Anadolu'ya Kadar " isimli kitabının (1995) esas konusunu teşkil ediyor. Yıllarca süren ve büyük fedakarlıklarla dolu göçe neler sebep oldu? Bu konu eserde etraflıca yer almıştır. Çin idarecileri Kazak köylerini her zaman basarak, köylünün malına mülküne el koymuş; insanları öldürmüşler, hayatta kalanlarını da esir etmişlerdir. Bu tahkire karşı küçücük bir hareket olsa, onu yapanların peşini bırakmayarak bunları mutlaka yok etmişlerdir. İşte bu durumdaki Kazak köylerinin beladan kaçması normaldir. Hiç kimseye zararı olmayan, hayvanlarının bakımıyla meşgul, bozkırda yaşayan Kazaklarla Çin idarecilerinin kin ve nefret dolu hareketlerini anlamak mümkün değil. Böyle karakterdekilerin hareketim esasında bütün milleti kendinden üstün gören ırkçılığı yatmaktadır. İdareciler, tehciere maruz kalan Kazak halkı gibi halklara, topluluklara çok acımasız davranmışlardır. "Ana yurdundan ayrılmış olan Kazaklara ne yaparsak yapalım, bizden hesap soracak kimse yoktur." anlayışı bu hareketlere esas teşkil etmiştir. Kazaklar böyle ölçüyü aşan hareketlere razı olmazlar, Çin idarecileri de bunların halleriyle ilgilenemezler. İşte zıtlaşmanın başlangıç noktası budur.

H. Altay, Kazak köylerinin otuzlu yılların ortasından ellili yılların başına kadar ne gibi zorluklarla karşılaştığını kronolojik olarak vermiştir. Bunun için bu eser Kazak halkının başına gelen felaketlerden bir kesit olması yönüyle üstümüzde büyük bir tesir bırakıyor. Yazarın "Dünyada insanın yurdunun ve toprağının kendine sığınak olmamasından daha acı bir şey var mıdır?" şeklindeki ifadeleri kitabın başlıca konusunun ne olduğunu bize sezdirmektedir. Eserde tarih sırasına

göre ele alınan olaylar tabii halleriyle kahramanların ağzından canlı tarih gibi veriliyor.

Kitabın "Altaydan Başlayan Göç", "Efishanın Başlattığı Milli bağımsızlık Hareketi", "Zayıb İdaresindeki Üçüncü Göç", "Başarısızlık", "Batık Olayı", "İniz dağındaki Savaş", "Barkölden Başlayan Göç", "Könkekak'ta Bekleyen Düşman", "Gansu, Şmhay'daki Ağır Durum", "Elishan'ın Hindistan'a Göçü", "Sınırdaki Düşman", "Tibet Toprağında", "Kabılkoca'nın Gelişi", "Zayıb'ın Ölümü", "Gök Nehir", "Bitimbay'ın Çıkmazı", "Kanri Ülkesi", "Hindistan Toprağında", "Muzaharabad Şehri", "Tarnavadaki Durum", "Bopil'a Göç", "Kalan İl, Kaygılı Ölüm", "Kanpor Şehri", "Özgürlük İçin Ayaklanma", "Pakistan'da Kurulan Teşkilat", "Karışık Günler", "Ayaklanma", "Kalibek Hakim ile Hamza Göçü", "Osman Taycı", "Vadide Sayısı, Kumda İzi", "Çıkmazda", "Soltanşerifin Durumu", "Kahraman Böke", "Er Yunus", "Kahraman Böke ile Kahraman Osman", "Türkiye'ye Göç Hareketi" gibi konular ile göç halindeki halkın yol alışı, ilerleyişi ve bu göçü başlatarak idare eden, şerefle şehit olan erlerden bahsedilir. Kitapta Kazak göçünün Çin'de karşılaştığı zorluklar; Tibet ve Himalaya'dan geçerek Hindistan ve Pakistan'a geçiş; Pakistan'da biraz kalış, halkın sağ kalabilen çok az bir bölümünün Türkiye'ye göçüşü çok güzel anlatılmıştır. "Atayurttan Anadolu'ya Kadar" adlı eser, bütün gerçeklerden en ince ayrıntısına kadar söz etmesi, verdiği bilgilerle, genel olarak alırsak-Kazak edebiyatının az karşılaştığımız önemli kitaplardan birisidir. Burada bağımsızlık ve özgürlük hasretiyle, tehlikeli ve sonucu belli olmayan bir yolculuğa çıkan Kazaklardan, yirmi bine yakın halkın yaşadığı zorluklar, gözyaşı, kaygı, onları takip eden sert, acımasız düşmanlardan gördükleri zulüm; nesiller boyunca hafızalardan silinmeyecek acı hatıralar yazıya geçirilmiştir. Bunun yanında bu eserde, Kazak halkının şerefi, namusu, erliği, kahramanlığı dile getirilmiştir. Göçerler, askerlerin ve haydutların da saldırılarına karşı koyabilmiş, malını mülkünü kaybetmesine, arkadaşlarını yitirmesine, yakalanmasına, yolda bin türlü belaya uğramasına rağmen kurtuluş ışığı görebiliriz ümitlerinin yitirmemişler, her şeye sabırla göğüs germişlerdir. Halkın özgürlüğe olan

inancını yitirmemiş olması, akla hayale gelmeyen zorlukları yenerek "canım, iffetimin sadakasıdır", sözü uyarınca sağ kalabilmiş olması hayret vericidir.

Kazaklar göç sırasında yırtıcı hayvanlardan daha tehlikeli ve insafsız dar iki ayaklı yırtıcılarla karşılaşır; babasını, oğlunu, anasını, kızını kaybeder. Buna rağmen, göç durmaz, yola devam edilir. Çevresini kuşatan dilsiz düşmanların engelini aşarak yol alır Kazaklar. Bunlar akla hayale gelmeyecek öyle olaylarla karşılaşır ki, bu olaylar eski devirlerdeki masalları hatırlatır. Eski masallarda, yola çıkan, masal kahramanı gencin karşısına çıkan cadılar, ejderhalar, periler, cinler, tek gözlü devlerdir. Neticede korkusuz genç bütün engelleri aşarak varmak istediği yere ulaşır, muradına ererdi. Fakat bu kitapta sözü edilen masal değil, hakikat.

Çin'den Hindistan'a doğru yola çıkan kazaklar her türlü düşmana rast gelir, malını mülkünü kaybederler. Dini, dili, örf ve adeti tamamıyla başka olan milletlerin içinde zor durumlar yaşayan Kazaklar kardeş Türkiye'nin koruyuculuğunun, yardımının neticesinde ancak rahat nefes alabilir. Hindistan ve Pakistan topraklarında artık nereye gideceklerini şaşırarak Kazak köylülerine yardım elini sadece Türkler uzatırlar. Türk hükümeti yabancı halkların arasında kalarak yok olmaya yüz tutmuş yüzlerce Kazak'ı yurduna götürmüş, onlara yer vermiştir. Kardeşlerimizin bu kardeşliğini, dili, dini bir, ortak olan bu insanların yardımını kazaklar asla unutamazlar.

Tarihi şecere sayabileceğimiz bu eserin özelliği budur. Eser, Kazakların adeta sırat köprüsünden geçerek gerçekleştirdiği göçün gerçek yüzünü verebilmektedir. 1931 yılında, Barköl'de Kocaniyaz ile Ayimbetin liderliğinde Çin'e karşı milli ayaklanma olur. Bu ayaklanmayı Elis Hanın babası Alıp Camsibay da destekler. Bunu anlayan Çin hükümeti Alıp'e tehlikeli adam gözüyle bakar. Aynı yılın 25 Eylül'ünde Urumçi'den asker gönderilerek, Hazandağ denilen yerde yaşayan Alıp'in köyü basılır, Alıp'in başı kesilir. Askerler, kadın çocuk demeden beş yüz kişiyi öldürerek, köyü yağmalarlar. Alıp'in hanımı ve iki oğlunu alıp götürürler. Alıp'in kardeşi Kocakın ile büyük oğlu Elishan köyde bulunmadıklarından hayatta kalırlar. Askerler, Kocakın'ın hamile olan hanı-

mının karnını yarmışlardır. (s. 9) Bu kadar acımasız düşmanlığı gördükten sonra öç almak için ant içen Elishan mücadeleye karar verir. Çin idarecilerden uzaklaşarak, rahat edebileceği bir yer araması da tabii bir harekettir. Doğu Türkistan'ın diğer yerlerindeki büyük göçün sebebi de bu söz edilen olaylara benzer şekilde cereyan etmiştir.

Yine kitaptan bir misal verelim. "Altay ile Barköl'ün arasında halkın yaşadığı dağın adı Baytik. Dağın yüksek yerleri kışlak, etekleri de yayladır. Yerleşim yerlerine çok uzak yaşayan bu köyler 1938'de, bir gün içinde darmadağın edilir. Düzen bozulur; çünkü düşman saldırısına uğrarlar. Bir taraftan Moğollar, bir yandan Çinliler saldırırlar. Erkekler hemen harekete geçer; ihtiyaçları, çoluk çocuklarını ve evlerini bırakarak Kaptık dağına doğru yola koyulurlar" (s. 12). Böylece Barköl'de yaşayan halk iki yönde bölünerek göçer. Göç halindeki halk Ölgay'e gelindiğinde uçakların bombalı saldırısına uğrar. Kar ve buz üzerinde zorluklarla hayat mücadelesi veren halkı sürekli bombalanmaya devam edilir.

Onlar ya göçü durdurmayı ya da bütün halkı yok etmeyi planlıyorlardı. Bu yüzden uçakla sürekli bomba yağdırırlar. Gündüz yol almak tehlikeli olduğundan, biz de geceleri yürümeye başladık, (s. 15) Dıştan bakan tarafsız birine "bu soğuk" ifade tarzı olarak görülebilir. Fakat bu olayların ardında ne kaygılar, acılar bıraktığını anlamak zor değildir. Bu ve buna benzer olayları kitabın her yerinde bulmak mümkündür.

Hayatta kalabilmek için göçen Kazaklar, aksiliklerle, engellerle karşılaşır. Bunlar genel durumu itibariyle ele alındığında halkın hafızasından silinmeyen 1723 yılındaki Kalmak istilasındaki trajediyi akla getirmektedir. Olaylarda tekrarlanan bir benzerlik vardır. Uzun yoldan yorulan, susayan, aç kalan, zorluklarla karşılaşan kazaklara karşı silahlı Çin askerleri de ansızın saldırarak zavallı halkı öldürür. Ele geçirdiklerini tutuklar, her şeyini yağma eder. Bazen de Kazakları yağmalayarak kolayca zengin olmak isteyen yerli yol kesiciler, haydutlar sahneye çıkar. Bazen, hiç kimsenin kışlağına, köyüne, şehrine göz dikmeyen; yerleşim alanlarından uzak bozkırda, elverişsiz yerlerden geçerek yol alan Kazaklar, bunlar yetmiyormuş gibi başka belalarla da karşılaşır. Kazakların hali, masallardaki "Uçanı yel

bilir, konanı ova bilir" sözünün manasına çok uygundur.

Düşmanların eline düşen diğer milletlerin kölesi olanlar, düşman kuşatması sırasında birbirinden ayrı düşenler, akrabalar, dili, dini, örf ve adeti benzemeyen vahşilerin elinde kalmışlardır. Bu durumu halife Altay sadece nesirle değil, şiirle de bir şekilde dile getirmiştir.

*Kimisinin çocuğu kaldı,
Gözünün akı, karası
Birisinin anası İcaldı
Koruyan kol İcanadı
Birisinin babası İcaldı,
Birin in ablası kaldı,
Ailesi, çoluk çocuğundan ayrılarak
Aklını kaybetmiştir.
Birisinin kaldı ağası
Yırtılmıştır yalçası,
Birisinin İcaldı kardeşi
Böylece daraldı nefesi.
Birisinin İcaldı hanımı
Kalmadı başında aklı.
Hanımın kaldı kocası
dayandığı, direği
Birisinin kaldı yaştı
Beraber büyüdüğü sırdaşı
Birisinin evi kaldı
Bir başını zor kurtardı.*

Olaylar çok yakın tarihte gerçekleşmiş olmakla beraber bu mısraların kulağa gerçek tarihi cırlar (destanler) gibi gelmektedir. XV. asrın ortasında kurulan Kazak Hanlığı'ndan bu yana kurtulamadığımız aksilik, sürekli düşmanlığı gösteren, kana doymayan komşularımızın saldırılarına maruz kalmamızdır. Topraklarının genişliği, kendi halinde yaşaması, Kazakların kendi içinde bir birliğin olmayışı her zaman kendine zarar vermiş, ayak bağı olmuştur. Kazak tarihindeki acı sayfalardan biri olan Çin topraklarındaki zulüm ve işkenceyi bu eser tarihi araştırma diyebileceğimiz bir üslupla ele almıştır. "Anayurttan Anadolu'ya Kadar" adlı kitabın orijinaliği, sadece Kazak halkının bir kısmının başından geçen

korkunç ve acı olayları gerçek yönleriyle sıralayarak anlatmasında değil, aynı zamanda belirsiz, karışık, acı günlerde bile hürriyet sever halkın hürriyet mücadelesi için yaptıklarını, düşmana baş eğmeyişi anlatmasındadır. Kazak göçünü engellemek isteyen, bunun için birçok hileye başvuran, acıma, merhamet hissinden mahrum düşmanların saldırıları karşılıksız kalmaz. Kazaklar Çin askerleriyle, onlardan aldıkları silahlarla savaşmışlar, çoğu kere de düşmanı yenilgiye uğratmış veya geri çekilmeye mecbur etmiştir. Bu, kiminle çarpışırsa çarpışsın, ölmeyi kendine şeref sayan, Eski Türk Hanlıklarından kalan savaşçı ruhun yok olmadığını gösteriyor. Atalarından miras kalan vatanda yaşayan Kazakların çoğu eskiden beri devam ede gelen erlik, cesaret, kahramanlık, namus kavramlarından uzaklaştığı, güçlü olanın elinde oyuncak durumuna geldiği zamanda bile Çin'deki Kazakların bu cesareti, kahramanlığını kaybetmemesi şaşılacak bir durum. Yenilgiye uğrattıkları düşmanların hepsini öldürmeyip, sağ bırakmaları bazıların salıvermeleri yakın tarihte hiçbir ülkede göremeyeceğimiz bir merhamet örneğidir. "Anayurttan Anadolu'ya Kadar" dan aldığımız bu örnekler, bu fikrimizi ispatlamaktadır: "...Her bakımdan yetişmiş, dört dörtlük yiğitler çekinmeden savaşıyorlar. Gecenin karanlığında olan bitenden habersiz yatan askerler gafil avlanır, çoğu ölür, sağ kalanların bir kısmı da ele geçirilir. Düşman tarafı yenilgiyi kabullenerek beyaz bayrak sallar. Elis Han ile arkadaşları zafere ulaşınca sevinirler...Elis Han batır düşmanın sağ kalan askerlerini bir yere toplayarak onlardan bilgi alır, sonra yiyecek, içecek vererek onları salıverir. Silahlarını alır. Göç kervanı böylece biraz rahatlayarak, dinlenme imkanı bulur..." (s. 10)

Kıtlık yedi başlı dev gibidir, çok tehlikelidir. Kazakların değişmez düşmanı olan kıtlık, vebal, sorumluluk gibi kavramları bilmez, anlamaz da. Halk da, hayvanlar da hastalıktan, elverişsiz hava şartlarından dolayı aç kalarak kırılır. Tibet'ten, Himalaya Dağları'nın eteklerinden, kışın taşan nehirlerden, çöllerden geçen, neticede malını, mülkünü, insanların çoğunu kaybeden Kazaklar, Pakistan ve Hindistan'a ulaşınca rahat bir nefes alır. Fakat dindaşımız olan Pakistan devleti az çok yardım etmekle beraber, buranın da kala-

bileceğimiz bir yer olmadığı anlaşılır. Bunun üzerine, Kazak liderleri Türkiye elçiliğine giderek başlarından geçenleri anlatırlar. Kendi iradeleriyle göçerek, yurtsuz kalan halka iyilik yapan, elinden gelen her şeyi yapmaya hazır tek ülke Türkiye'dir. Bu durum kitapta şöyle anlatılır: "Bir hafta gibi kısa bir süre içinde Bombay'dan Basra'ya giden gemiye bindik. Tarih 6 Ocak 1953 idi... Basra'dan Bağdat'a trenle geldik. Burada beş gün kaldık. Bağdat'tan, bizim için hazırlanmış vagonlarla Türkiye'nin Irak sınırındaki Nusaybin kasabasının Talköşek denilen küçük köyüne geldik. Burada bizi Türk yetkililer karşıladı. Özel vagonların masraflarını da karşılayarak yiyecek içecek temin ettiler. Böylece Urfa, Adana yoluyla üç gün içinde İstanbul' a ulaştık. Türkiye'ye geldikten sonra yeniden doğmuş gibi olduk. Havası güzeldi, yakıcı sıcağı da yoktu. Halimiz de düzelmeye başladı. Bize karşılıksız ev ve yiyecek verildi. Dokumacılık, ustalık, terzilik gibi meslekleri öğrenmeye başladık. Herkes kendi istediği mesleği seçti." (s: 66-67)

"Anayurttan Anadolu'ya" isimli kitap; nice mücadele ve kahramanlıklarla dolu Kazak tarihinin bir kısmını oluşturan, geniş olarak ele alacak olursak, bir zamanlar karşılaşılan zor şartlar neticesinde Çin'e göçen ve orada da uygun hayat şartlarını bulamayınca başka ülkelere göçmek

zorunda kalan Kazak halkının yaşadığı zor olayları bizzat gözüyle görüp yaşayan canlı bir şahidin gördüklerini olduğu gibi, gerçekleri abartmadan anlatmasıyla, değerli bir eserdir. Eser ayrıca özgürlük ve eşitlik, örf ve adetini, dinini kaybetmeden yaşamayı arzu eden; sadece midesi için değil, namusu ve şerefi için mücadele eden, soyunu, milletim düşünen insanların her zaman hedeflerine ulaşacaklarını canlı örneklerle göstermesi bakımından da değerlidir. Zor günlerinde Kazakların elinden tutan, onları destekleyen, onlara yardım ederek dünyanın ta bir ucunu diğer ucuna getirip onlara toprak veren Türk kardeşlerimizin; gerçek kardeşlik örneğini dile getirmesi eserin diğer önemli, beğenilir yanı. Yakın zaman içinde, ülkeleri, hayali bir komünizm idealiyle aldatan, göz boyayan ve her şeyi ortak kardeş, akraba halkların, özellikle birbirinden uzaklaştırdığı, birbirine düşman edildiği bir dönemde, resmi ideolojinin "Türk Birliğini" "öcü" gibi gösterdiği malum. Bu kitabı okuyan kişi, Türk devletlerinin karşılıklı ilişkilerinin gelişmesi neticesinde ülkemizin büyüyüp, millet olarak kendimizi koruyabileceğimizi, ancak o zaman devletimizin sağlam temeller üzerinde oturabileceğini görecektir. Gelecekte ümidini kesmiş Kazaklara yardım elini uzatarak, onları selamete ulaştıran Türk kardeşlerimize ne kadar teşekkür etsek azdır.